

й активність, увагою до її прохань і пропозицій і поважним ставленням до неї і менш задоволені взаєминами їх дитини з учителями, однокласниками та рівнем емоційного комфорту;

– батьки нормативних учнів оцінюють захищеність своїх дітей від психологічного насилля у взаємодії вище, ніж батьки учнів з ООП;

– батьки дітей із ООП оцінюють роль інклюзивного навчання як для розвитку життєвих умінь, так і для розвитку інтелектуальних здібностей вище, ніж батьки умовно нормативних дітей, вважаючи, що такі умови більше сприяють розвитку інтелектуальних здібностей їх дітей, аніж розвитку життєвих умінь;

– батьки нормативних учнів вважають своїх дітей більш задоволеними тими чи іншими параметрами шкільного середовища та більш захищеними від загроз, а клас – дійсно референтною групою для них, на відміну від батьків учнів з ООП.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення психологічної готовності педагогів до роботи в інклюзивних класах як фактора психологічної безпеки освітнього простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андронникова О.О. Проблемы внедрения инклюзии в общеобразовательную и профессиональную образовательную систему. *Теория и практика социально-гуманитарного обеспечения инклюзивного обра-*

зования : материалы Всероссийской научной школы с международным участием / под ред. А.Г. Ряписовой. Новосибирск, 2012. С. 10–15.

2. Баева И.А. Тренинги психологической безопасности в школе. Санкт-Петербург : Речь, 2002. 251 с.

3. Валентик Н.О. Инклюзивна освіта: за і проти. *Директор школи*. 2010. № 14–15. С. 45–58.

4. Кіричевська Е.В. Насильство в освітньому середовищі: діагностика, аналіз, стратегії подолання. URL: <http://www.ukrdeti.com/firstforum/b35.html> (дата звернення: 20.12.2018).

5. Лактионова Е.Б. Представление педагогов-психологов о рисках в образовательной среде. *Безопасность образовательной среды* / под ред. Г.М. Коджаспирова. Москва : Экон-Информ, 2008. 158 с.

6. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 р. № 912 / Міністерство освіти і науки України. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ (дата звернення: 20.12.2018).

7. Обеспечение психологической безопасности в образовательном учреждении : практическое руководство / под ред. И.А. Баевой. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 288 с.

8. Специальная педагогика : учебное пособие / под ред. Н.М. Назаровой. Москва : Академия, 2007. 400 с.

9. Фоминых Е.С. Психологические барьеры участников образовательных отношений в инклюзивном пространстве. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. № 23. С. 57–61. URL: <http://e-koncept.ru/2017/470266.htm> (дата звернення: 20.12.2018).

10. Юрченко Л.Г. Обеспечение психологической безопасности участников инклюзивного образовательного процесса. *Историческая и социально-образовательная мысль*. 2016. Т. 8. № 5/3. С. 189–194.

УДК 378:373.091

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-1-30

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПСИХОЛОГІЇ

Слободянюк О.Л., аспірант кафедри практичної психології
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У роботі висвітлено особливості взаємозв'язку соціального та емоційного інтелекту, проаналізовано теоретичні підходи до визначення понять. Наголошується, що розрізнення понять не є продуктивним. Водночас під час аналізу показано, що поняття «соціальний інтелект» ширше за модальністю і глибше у розумінні. Висвітлено основні положення щодо розгляду емоційного інтелекту як компонента соціального інтелекту.

Ключові слова: соціальний інтелект, емоційний інтелект, емпатія, емоційний складник соціального інтелекту.

Слободянюк О.Л. ПРОБЛЕМА СООТНОШЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО И ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПСИХОЛОГИИ

В работе освещены особенности взаимосвязи социального и эмоционального интеллекта, проанализированы теоретические подходы к определению понятий. Отмечается, что различия понятий является не продуктивным. При анализе показано, что понятие «социальный интеллект» шире по модальности и глубже в понимании. Освещены основные положения по рассмотрению эмоционального интеллекта компонентом социального интеллекта.

Ключевые слова: социальный интеллект, эмоциональный интеллект, эмпатия, эмоциональная составляющая социального интеллекта.

Slobodianiuk O.L. THE PROBLEM OF INTERRELATION BETWEEN SOCIAL AND EMOTIONAL INTELLIGENCE IN PSYCHOLOGY

In the last decade, more and more works devoted to social and emotional intelligence began to appear in popular, and then in psychology. At the same time, many theories considering these concepts interpret them rather widely and use different, and even opposite, grounds in explaining this phenomena.

Emotional intelligence describes as the ability to identify and manage your own emotions and the emotions of others. But social intelligence as develops from experience with people and learning from success and failures in social settings.

The concept of emotional intelligence has grown from the concept of social intelligence, which in turn they intersect in part. Common to them is the focus on the social and personal spheres of man. The differences are that social intelligence is connected with the knowledge of social phenomena and is aimed at understanding the behavior of other people, and emotional intelligence – with the processing of information about the emotional sphere and is directed both to the knowledge of the person of other people, and of himself.

The article considers the problem of the relationship of two types of intelligence: social and emotional. Interest in social intelligence is determined by the need of society to reveal the “social capacity” of a person and develop them. Social intelligence is seen as a necessary condition for successful mastering of professional skills and adapt in a professional environment. Development of social intelligence becomes an important part of the educational process. Social intelligence is the object of study of many scientists, but there is no single concept, which explains the nature of social intelligence in the structure of skills, studies vary widely, including the reason of the use of different measurement methods and theoretical concepts of the authors. The problem of demarcation of social and emotional intelligence is still open and up to date. Social intellect provides the process, character, evaluation and regulation of communication with others, social exchange and orientation of the subject in society, characterized both stereotyped and unique. Emotional intelligence as a component of social intelligence is a combination of emotional and social abilities, such as the ability to understand their own emotions and emotions of other people, to control the emotional sphere and self-motivation.

The concept of “social intelligence”, in our opinion, is wider in its modality and deeper than the concept of “emotional intelligence”.

Key words: *social intelligence, emotional intelligence, empathy.*

Постановка проблеми. Дослідження соціального інтелекту за останні 10–15 років зумовило появу близького за змістом та структурою поняття емоційного інтелекту. Інтерес до соціального інтелекту визначається потребою суспільства, розвиток соціального інтелекту стає важливою частиною освітнього середовища. Адже він розглядається як необхідна умова успішного оволодіння фахівцем професійними навичками, його адаптацією до професійного середовища. Соціальний інтелект є об'єктом вивчення у дослідженнях. Однак немає єдиної концепції, яка б пояснювала природу соціального інтелекту в структурі особистості. Результати наукових розвідок суттєво відрізняються і через використання різних психодіагностичних методик та теоретичних концепцій.

Проблема емоційного інтелекту належить до популярних та водночас не досить досліджених, а отже, вимагає більш детального як теоретичного, так і практичного вивчення. Такі компоненти емоційного інтелекту, як ідентифікація емоцій – своїх та чужих, їх контроль, здатність мотивувати себе за допомогою емоцій, емпатія займають дуже важливе місце в структурі особистості і є умовами успішності як у навчанні, так і в подальшій професійній діяльності.

У психологічній науці проблема співвідношення соціального й емоційного інтелекту залишається відкритою, що значною мірою визначає її актуальність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як зазначає Р. Стернберг, «є так само багато визначень і тлумачень поняття соціальний інтелект, як і дослідників, що займаються цією проблемою» [4]. Частина науковців пов'язує соціальний інтелект з когнітивними здібностями, інші – з особистісними особливостями, треті – вказують на його двоїсту природу. Аналізуючи літературу, варто звернути увагу на те, що часткове ототожнення понять соціального та емоційного інтелекту пов'язане з виокремленням у структурі останнього низки здібностей соціально-комунікативної спрямованості: соціальні навички, усвідомлення соціальних взаємодій (Д. Гоулман), здатність до перцепції, розпізнавання емоцій у міжособистісному контексті (Дж. Майер, П. Саловей, Д. Карузо). Водночас виокремлені критерії відповідають також класичному розумінню соціального інтелекту як сукупності ментальних здібностей, що пов'язані з обробкою соціальної інформації та сприяють успішній міжособистісній взаємодії (Е. Торндайк, Г. Оллпорт).

Сучасними вченими взаємопов'язаність конструктів соціального та емоційного інтелекту оцінюється неоднозначно. В окремих працях емоційний інтелект розглядається в контекстуальних межах соціального інтелекту (О. Власова, Р. Рігг); в інших дослідженнях здібності до соціальної взаємодії ґрунтуються на розвитку окремих струк-

турних компонентів емоційного інтелекту (Д. Гоулман).

Серед західних учених, які розглядали поняття емоційного інтелекту, можна виокремити: Д. Карузо, Г. Гарднера, С. Хейна, Р. Купера, А. Савафа та ін. З-поміж вітчизняних науковців дослідженням цього феномена займалися І. Андреева, Г. Бреслав, Г. Березюк, Н. Волкова, М. Журавльов, В. Зарицька, Е. Носенко, Д. Люсін, О. Лещенко, Т. Солодкова, М. Шпак, О. Філатов та ін. Багато дослідників, такі як П. Селовей, Дж. Майер, Д. Гоулман, І. Андреева, розглядають емоційний інтелект як «сукупність ментальних здібностей». Вони розходяться лише в кількості цих здібностей і їх особливостях. Так, І. Андреева пише: «Емоційний інтелект – стійка ментальна здатність, частина широкого класу ментальних здібностей; зокрема, емоційний інтелект може розглядатися як підструктура соціального інтелекту» [1; 2; 10].

На основі викладеного можна сформулювати **мету дослідження**, яка полягає у теоретичному аналізі стану проблеми співвідношення соціального та емоційного інтелекту в психологічній науці. Основні **завдання**: аналіз сучасних теоретико-методологічних підходів до розуміння понять соціального та емоційного інтелекту; розгляд та зіставлення їх через призму виокремлених критеріїв; визначення необхідності розмежування понять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прихильники різних психологічних шкіл по-своєму трактували поняття «соціальний інтелект»: як здатність взаємодіяти з іншими людьми (Ф. Мосс, Т. Хант); як здатність адаптуватися до подій, оточуючих (Т. Хант); знання про людей (Р. Стренг); здатність легко знаходити спільну мову з іншими людьми, вміння пристосовуватись до середовища, ставити себе на місце співрозмовника (П. Вернон); здатність критично і правильно оцінювати почуття, настрої та мотивацію вчинків інших людей (Дж. Ведек); як пристосованість індивіда до людського буття (Д. Векслер).

Соціальний інтелект, на думку Г. Олпорта, – «особливий соціальний дар», що забезпечує розуміння у взаєминах з людьми, їх соціальне пристосування до навколишньої дійсності. При цьому вчений вважає соціальний інтелект «певною особистісною властивістю, яка разом із тим не передбачає глибину розуміння об'єктів міжособистісної взаємодії» [6, с. 513–516]. Необхідно відзначити, що Г. Олпорт був першим, хто звернув особливу увагу саме на взаємодію з людьми, а виділені ним особистісні якості відображали поєднання певних соціальних

здібностей з метою кращого розуміння іншої людини. Цікавою є концепція Н. Кентор, згідно з якою соціальний інтелект – це «деяка когнітивна компетентність, яка дає змогу людям сприймати події, об'єкти і предмети навколишнього світу зі значною несподіванкою і максимальною користю для самого себе». За словами вченої, когнітивна підструктура психіки особистості визначається як сукупність декларативних і процедурних знань [9, с. 23].

У працях Р. Рігга соціальний інтелект досліджувався за такими компонентами: емоційна виразність, емоційна чутливість, емоційний контроль, соціальна виразність, соціальна чутливість і соціальний контроль. Автор пропонує називати соціальним інтелектом те, що багато хто називає «інтелектом емоційним» [12].

Можна сказати, що більшість авторів визначає соціальний інтелект як когнітивну, пізнавальну здатність, спрямовану на розуміння соціальних явищ і залежить від включеності самих суб'єктів у процес, їхнього емоційного стану (тобто врахування особистісних характеристик), а також від ситуацій міжособистісної взаємодії.

Відзначимо також, що спільним для більшості теорій є те, що соціальний інтелект розглядається як важлива умова адекватного реагування на соціальні ситуації як у пізнавальній, так і в практичній діяльності особистості. Він є когнітивним складником комунікативних здібностей особистості. Соціальний інтелект є набором певних індивідуальних властивостей людини, які проявляються в здатності формувати ставлення до самого себе, прогнозувати результати своєї діяльності, розуміти свою поведінку і поведінку оточуючих, а також в успішній соціальній адаптації.

У сучасних психологічних дослідженнях дедалі частіше зустрічаємо підходи до розуміння структури соціального інтелекту особистості через призму емоційних складників. Так, в його структурі виокремлюються як когнітивні, так і емоційні компоненти інтелектуальної діяльності (К. Альберхт, Н. Бачманова, Н. Кудрявцева, В. Порядіна, О. Федорова, О. Саутіна, Р. Селман, Н. Стафуріна та інші). Зокрема, Р. Селман у своїх працях детермінантною розвитку соціального інтелекту називає емпатію. Так само Е. Гриб виявила кореляційні зв'язки соціального та емоційного інтелекту з найбільшим навантаженням на показник «емпатія». Емпатія передбачає вміння співчувати, бути доброзичливою, чуйною людиною, здатною зрозуміти іншого. Людина з розвиненим вербальним інтелектом швидше і точніше вербалізує свої думки і почуття,

розуміє вербальну експресію в контексті конкретних взаємин, здатна знаходити відповідний тон спілкування з різними співрозмовниками в різних ситуаціях, проявляє рольову пластичність [3, с. 136].

О. Федорова виокремила у структурі соціального інтелекту когнітивний компонент (здатність до рефлексії, особистісна та соціальна креативність), емоційний компонент (здатність до емпатії, емоційний інтелект, рівень самооцінки) та поведінковий компонент (потреба в комунікації, темперамент, соціальна перцепція, точність у передачі інформації, активна позиція, рівень розвитку соціальної компетентності). Ці критерії співвідносяться з рівнями розвитку здібностей: рівнем актуальних здібностей, рівнем потенційних здібностей, результативним рівнем [8].

У теорії К. Альберхта соціальний інтелект базується в основному на досвіді і власних почуттях особистості. Така модель включає такі основні позиції, як: ситуаційна усвідомленість, презентація особистості, відкритість, чесність, щирість, ясність та емпатія [11].

Для порівняння розглянемо, на що дослідники звертають особливу увагу у визначенні емоційного інтелекту. Поняття «емоційний інтелект» у широкому розумінні визначається як здатність людини диференціювати позитивні та негативні почуття, відчувати, усвідомлювати та контролювати власні емоційні стани та емоції співрозмовника.

Д. Люсін вважає, що ідея емоційного інтелекту сформувалася на основі поняття соціального інтелекту, яке розробляли Е. Торндайк, Дж. Гілфорд, Г. Айзенк і Г. Гарднер. Дослідник пропонує трактувати емоційний інтелект як здатність до розуміння й управління своїми та чужими емоціями. Здатність до розуміння емоцій означає, що людина може розпізнати емоцію, тобто встановити сам факт наявності емоційного переживання у себе або в іншій людині; може ідентифікувати емоцію, тобто визначити, яку саме емоцію відчуває вона сама або інша людина, і знайти для неї вербальне вираження; розуміє причини, що викликають конкретну емоцію, і наслідки, до яких вона приведе [5].

Згідно з П. Саловеєм, до структури емоційного інтелекту включено такі здібності: 1) ідентифікація емоцій – здатність помічати наявність емоцій, розрізняти їх, адекватно виражати та відрізняти справжні переживання від їх імітації; 2) використання емоцій для підвищення ефективності мислення та інтелектуальної діяльності, спрямування уваги на важливі події, уміння стимулюва-

ти переживання, що сприяють вирішенню завдань; 3) розуміння емоцій – здатність розуміти взаємозв'язок між емоціями, думками і поведінкою; можливість усвідомити цінність емоцій та причини виникнення емоційних переживань; 4) управління емоціями – здатність контролювати їх, знижувати інтенсивність негативних емоцій, уміння стимулювати прояв позитивних емоційних переживань [10].

Емоційний інтелект лежить в основі емоційної саморегуляції, а високий рівень емоційного інтелекту дає можливість розуміти власні емоції та емоції інших людей, керувати емоційною сферою. Емоційний інтелект допомагає приймати рішення на основі відображення й осмислення емоцій, які мають для особистості певний зміст. Емоційний інтелект складається з уміння свідомо керувати емоціями, розуміти емоції, асимілювати емоції в мислення, розрізняти та виражати емоції. Емоційна компетентність розглядається як здатність особистості здійснювати оптимальну координацію між емоціями і цілеспрямованою поведінкою. Психологічною передумовою емоційної компетентності служить комплекс властивостей, що виявляються як у чутливості до розбіжності між очікуваним і отриманим результатом, так і в почутті задоволеності досягнутим. Емоційна компетентність пов'язана з умінням особистості співвідносити стиль реагування зі своїми домінантними потребами й параметрами конкретної ситуації [10].

Емоційний інтелект у самому широкому розумінні поєднує в собі здатність особистості до ефективного спілкування за рахунок розуміння емоцій оточення і вміння підлаштовуватися до його емоційного стану.

Науковець Д. Гоулман – перший, хто включив поняття емоційного інтелекту у структуру соціального і запропонував розглядати його як важливий компонент лідерських якостей. Крім того, він виокремлював такі критерії, як: самомотивацію, стійкість до розчарувань, контроль над емоційними сплесками, уміння відмовлятися від задоволень, регуляція настрою та вміння не давати переживанням притупляти здатність мислити, співпереживати і надіятися [2].

Як правило, у більшості досліджень визнавалася наявність складних, опосередкованих відносин між емоціями і розумом. Багатовікові дискусії з цього питання призвели до уявлень про необхідність об'єднання емоцій і розуму та систематизації їхнього впливу на поведінку людини, на особливості комунікаційних процесів, важливість яких завжди визнавалася вченими. Напрацьовані знання сформувалися у те-

орію соціального інтелекту, яка визнавала важливість єднання розуму й афекту, що відіграють вирішальну роль у своєчасній адаптації до навколишніх умов і міжособистісної комунікації.

Проте, зважаючи на суперечливість різних точок зору, вважаємо очевидною перевагу розгляду соціального інтелекту крізь призму емоційного складника. Тобто варто говорити про соціальний інтелект, а емоційний розглядати як його структурну частину.

Об'єднуючою категорією для емоційного та соціального інтелекту перш за все виступає «спілкування». Кожен з виокремлених видів інтелекту передбачає реалізацію здібностей до розпізнавання та інтерпретації емоційних станів інших людей. Водночас відмінною характеристикою у цьому разі виступає спрямованість спілкування.

Комунікативний потенціал емоційного інтелекту спрямований переважно на продукування й осмислення власних емоційних переживань щодо ситуацій міжособистісного спілкування, тоді як можливості соціального інтелекту орієнтовані на комунікативну взаємодію.

Актуалізація емоційного інтелекту відбувається в сфері емоційного спілкування (емоційне ставлення, емоційний вплив), а соціального інтелекту – в сфері міжособистісного спілкування; для емоційного інтелекту комунікація є стимулом, для соціального інтелекту – цільовим аспектом.

Виходячи з цього, розгляд особистості без соціального контексту, без конкретних ситуацій міжособистісного спілкування виявляється не досить повним. Так само і здібності до ефективної взаємодії з людьми передбачають не лише здатність до безконфліктного спілкування, але й оволодіння соціальним розумінням ситуації взаємодії, емпатією, які не можуть бути цілковито реалізовані поза соціальним контекстом спілкування. Тому вміння розуміти ситуацію, себе і партнера у спілкуванні, здатність швидко адаптуватися до ситуації, емпатійно ставитися до партнера за допомогою звернення до набутого особистісно значущого досвіду розглядається в психологічній літературі як найвищий рівень розвитку соціального інтелекту.

Можна стверджувати, що розмежування соціального та емоційного інтелекту є непродуктивним. Емоційний інтелект цілком можна розглядати як елемент, а точніше як компонент соціального інтелекту. Так, А. Савенков спробував виокремити два фактори соціального інтелекту.

Перший – це «кристалізовані соціальні знання». Сюди належать декларативні

знання, які отримані в результаті соціального навчання, та дослідні знання, ті, що отримані під час власної дослідницької практики.

Другий – соціально-когнітивна гнучкість, здатність застосовувати соціальні знання у вирішенні невідомих проблем.

Обґрунтовуючи ці фактори, автор виокремив три групи, що описують критерії соціального інтелекту: *когнітивні* (соціальні знання – знання про людей, знання спеціальних правил, розуміння інших людей; соціальна пам'ять – пам'ять на імена, особи; соціальна інтуїція – оцінка почуттів, визначення настрою, розуміння мотивів вчинків інших людей, здатність адекватно сприймати поведінку в рамках соціального контексту; соціальне прогнозування – формулювання планів власних дій, відстеження свого розвитку, рефлексія власного розвитку й оцінка невикористаних альтернативних можливостей); *емоційні* (соціальна виразність – емоційна виразність, емоційна чутливість, емоційний контроль; співпереживання – здатність входити в положення інших людей, ставити себе на місце іншого, долати комунікативний і моральний егоцентризм; здатність до саморегуляції – вміння регулювати власні емоції і власний настрій); та поведінкові (соціальне сприйняття – вміння слухати співрозмовника, розуміння гумору; соціальна взаємодія – здатність і готовність працювати спільно, здатність до колективної взаємодії і як до найвищого типу цієї взаємодії – колективної творчості; соціальна адаптація – вміння пояснювати і переконувати інших, здатність уживатися з іншими людьми, відкритість у стосунках з оточуючими) [7 с. 38].

Теоретичний аналіз наявних підходів до розуміння соціального інтелекту засвідчує, що його компоненти здебільшого не є суто емоційними (наприклад, самоактуалізація, незалежність, гнучкість, вирішення проблем, пов'язаних з реальністю, мотивація, соціальні здібності). Вони традиційно досліджуються в контексті когнітивних здібностей. Будучи невіддільною частиною психічного життя людини, емоційна сторона, як вважає дослідник, залишається лише одним з аспектів, підпорядкованих більш високим рівням регуляції [7].

Таким чином, теоретичний аналіз дає змогу зробити висновок про те, що наявні концепції емоційного інтелекту не визначають його точних меж і не відображають його вертикальної структури, оскільки більшість науковців ототожнюють поняття емоційний інтелект і сукупність емоційних здібностей. Емоційний інтелект – це інтегративна особистісна властивість, яка зумовлюється

динамічною єдністю афекту та інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, конативних і мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших, забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного і соціального досвіду.

Отже, аналіз соціального та емоційного інтелекту дає змогу зробити висновок, що ці поняття є онтологічно пов'язаними, а розгляд когнітивних та афективних властивостей як єдиного конструкта є поширеним.

Висновки з цього дослідження. Проблема розмежування соціального та емоційного інтелекту досі є відкритою та актуальною. Проаналізувавши сучасні підходи, під соціальним інтелектом ми розуміємо суб'єктно-особистісний конструкт, що включає здатність до соціального пізнання та розуміння, до саморегуляції відповідно до особистісних характеристик, що зумовлюється сукупністю подій, інформаційних обмінів людини з навколишнім світом. Соціальний інтелект забезпечує процес, характер, оцінку та регуляцію спілкування з іншими, соціальний обмін та орієнтацію суб'єкта в соціумі, характеризується як стереотипністю, так і унікальністю. Емоційний інтелект як компонент соціального інтелекту являє собою сукупність емоційних і соціальних здібностей, таких як здатності до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, до управління емоційною сферою і самомотивації. Отже, поняття «соціальний інтелект», на нашу думку, є ширшим за своєю модальністю і глибшим за поняття «емоційний інтелект», який у нашій роботі розглядається як один з компонентів соціального інтелекту.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці структурної моделі соці-

ального інтелекту через призму компонентів емоційного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева И. Предпосылки развития эмоционального интеллекта. *Вопросы психологии*. 2007. № 5. С. 57–65.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С. Гумецької. Київ : Vivat, 2018. 512 с.
3. Гриб Е. К вопросу о соотношении социального и других видов интеллекта. *Историческая и социально-образовательная мысль*. 2017. Т. 9. № 1. С. 135–138.
4. Ковальова О. Проблема визначення поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 10(41). С. 10–14.
5. Люсин Д., Ушаков Д. Современные представления об эмоциональном интеллекте. Социальный интеллект: теория, измерение, исследования. Москва, 2009. 175 с.
6. Олпорт Г. Становление личности: избранные труды / пер. с англ. Л. Трубицыной и Д. Леонтьева. Москва : Смысл, 2002. 720 с.
7. Савенков А. Эмоциональный и социальный интеллект как предикторы жизненного успеха. *Вестник практической психологии образования. Методологический семинар*. 2016. № 1(6). С. 30–38.
8. Фёдорова Е. Социальный интеллект как фактор формирования отношения к социально значимым объектам у представителей различных этнических групп : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Ярославль, 2009. 307 с.
9. Cantor N. Social intelligence. *Handbook of Intelligence*. 2nd ed. Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2000. 400 p.
10. Grewal D., Salovey P. Feeling smart: The science of emotional intelligence. *American Scientist*. 2005. № 93. P. 330–339.
11. Albrecht K., Jossey-Bass C. Social Intelligence: The New Science of Success. Beyond IQ, Beyond EI, Applying Multiple Intelligence Theory to Human Interaction. New York, 2006. 280 p.
12. Riggio R., Tucher J., Coffaro D. Social skills and empathy. *Personality and Individual Differences*. 1989. Vol. 10. P. 93–99.